

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות 'באר ישראל'

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

טעה ואמר ברכה הראשונה שלאחר ההפטרה

התורה, והש"א והמגן גבורים (ס"ק ב) מצדדים כדבריו, אך כתב שלמעשה קשה לסמוך על זה לחזור ולברך עוד ברכה של אשר בחר בנו, אחרי שהרבה אחרונים העתיקו דברי הבאר שבע להלכה שדי במה שכבר בירך אשר נתן לנו, הלא המה המגן אברהם והפרי מגדים ועוד.

בכף החיים חולק על האשל אברהם מבוטשאש, שהגם שבברכת התורה לדעת הבאר שבע והמגן אברהם אין חילוק בין הברכות, ולכן גם אם היפך הברכות בדיעבד שרי, אבל הברכה שנתקנה לפני ההפטרה ככוונה נתקנה להיאמר לפני שכן 'מזכיר בה מענין התורה שכבר קרא, ומענין הנביאים שרוצה לקרות' (הבאר בתורה ובמשה עבדו, ובש"א עמו, ובנביאי האמת וצדק), ולכן אם בירך ברכה שלאחריה 'צור כל העולמים', יברך גם ברכה שלפניה 'אשר בחר בנביאים טובים' קודם להפטרה. אלא שברכת 'צור כל העולמים' לא יברך שוב לאחר ההפטרה, כיון שכבר בירך אותה קודם ההפטרה, ואין בה הקפדה שתאמר דווקא אחר ההפטרה.

מדוע אין פותחים בברוך

והנה לדעת הכף החיים שאחר ההפטרה לא יברך צור כל העולמים ויתחיל בברכת רחם על ציון, לכאורה צריך להקדים לפתוח בברוך בברכת 'רחם על ציון' שהרי כל הטעם שרחם על ציון אינה פותחת בברוך משום שהיא סמוכה לברכת צור כל העולמים, ואם יפתח בה הרי לכאורה צריך לפתוח בברוך, אמנם מסתימת כף החיים שלא הזהיר על כך נראה שאין לפתוח בברכה, ונראה הטעם משום שאין משנים מנוסח שתיקנו חכמים לברכות, ונמצא שלא זכה לפתוח בברוך כעיקר הדין הראוי לברכה שאינה סמוכה לחברתה, אלא שיש לדון שמה המשך בעמ' ב'.

ראובן שהתכבד בעליה לקריאת המפטיר וההפטרה, נעמד לברך את הברכה הראשונה של ההפטרה 'אשר בחר בנביאים טובים', אך במקום זאת טעה ואמר את הברכה הראשונה שלאחר ההפטרה, ברכת 'צור כל העולמים', כיצד יעשה עתה. תשובה:

נזכר קודם שסיים הברכה

אם אחר שפתח בברכת 'צור כל העולמים', קודם שסיים כל הברכה בהזכרת השם, נזכר שטעה בברכה, יתקן ויאמר מיד נוסח ברכה הראשונה של 'אשר בחר בנביאים טובים', וכמבואר בשולחן ערוך (סימן נט סעיף ב) לענין ברכת יוצר אור: 'אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר: יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא.'

נזכר לאחר שסיים הברכה

אם כבר סיים, כתב בכף החיים (סימן רפד ס"ק ב) בשם האשל אברהם מבוטשאש שיברך לאחר ההפטרה הברכה שלפניה, שהיא ברכת 'אשר בחר' במקום ברכת 'צור כל העולמים' שכבר בירכה קודם קריאת ההפטרה, כמו בברכת התורה שכתב המג"א (סי' קלט סק"ה ה"ד במשנ"ב שם סק"ט) בשם הבאר שבע (סי' לו) במי שהחליף ברכות התורה ובירך קודם ברכת התורה ברכת 'אשר נתן' שיברך אחר הקריאה ברכת 'אשר בחר', וכדן מה שהחליף את ברכות קריאת שמע זו בזו שאין בדבר קפידיא.

אמנם דין זה אינו מוסכם כמו שהביא המשנ"ב בשעה"צ (שם סק"ט) דהאליה רבה (סי' קמ סק"ג) הסכים עם המהר"ל (מנהגים, קריאת התורה סק"ג) דיש סדר לברכות

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

קריאת ספרי מסחר והשקעה בשבת

ברשותי כמה ספרים על השקעה בשוק ההון ומסחר במניות. האם מותר לקרוא בספרים אלו בשבת? והאם הספר נחשב מוקצה?

ת. ספרי מסחר והשקעה אסורים בקריאה בשבת, והינם מוקצים ואסורים בטלטול.¹

להחזיר עדשה למשקפיים

בליל שבת יצאה העדשה ממשקפיים לבני, יש לו מספר מאוד גבוה והוא אינו מסתדר ללא משקפיים, האם מותר להחזיר את העדשה בשבת?

ת. אסור להחזיר עדשה ממשקפיים בשבת, משום איסור בנין בכלים². במקום הצורך יש להבחין בזה בין סוגי המשקפיים, במשקפיים עם ברגים שהעדשה נפלה בגלל שהבורג השתחרר אין להקל בזה, אולם כאשר נפלה העדשה ממשקפי פלסטיק שהתרחבו, אפשר להקל בחיבור רפוי³.

הדלקת נר נשמה ביום טוב

כפי שנהוג, בכל ערב יום טוב שאומרים 'יזכור' אני מדליק נר נשמה לעילוי נשמה, ביום טוב האחרון שכחתי להדליק בערב יום טוב, האם אפשר להדליק את הנר ביום טוב עצמו?

ת. הדלקת נר היא טובה גדולה לנשמת המת⁴, אך מכל מקום לא ידליקו ביום טוב אלא בערב יום טוב. אם שכח להדליק בערב יום טוב והוא מצטער מכך, ידליקו בבית הכנסת לכבוד התפילה ליד עמוד הש"ץ, והיינו באופן המותר ביום טוב על ידי העברת את ולא הדלקה ממש⁵.

1 בשו"ע (א"ח סי' ע"ג) 'שטרי הדיינות דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלות שלום אסור לקרותם, ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור'. ובמשנה ברורה (סי' נא) הביא הטעם לפי שזה בכלל 'ממצוא חפצין', וספרי מסחר שכל מטרתם הוא בשביל מסחר ועסקים הרי אין לך שטרי הדיינות גדולים מאלו. וכיון שהקריאה בספרים אלו אסורה בשבת הרי הם אסורים אף בטלטול, וכמו שהביא המשנה ברורה (שם סי' סג) שכל שאסור לקרותו בשבת אסור לטלטלו.

2 כדן כוס של פרקים שיש בהידוקה איסור דרבנן וכמ"ש הרמ"א (א"ח סי' שיע"ו) שאין להחזיר באופן רפוי דבר שדרכו בתקיעה. שו"ת אמרי יושר (ח"א סי' רב), אשל אברהם (מה"ת סי' שג). ולענין טלטולם ראה בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק טו ס"א) שהדבר תלוי בסוג הקלוקל, אם הוא קלוקל שהוא עצמו יכול לתקנם מבלי להיוקע למומחה הרי הם אסורים בטלטול, ואם תיקונם דורש עבודת מומחה מותר לטלטלם.

3 ראה בספר אורחות שבת (ח"א פ"ח ע"ב ע"ב רפה) שכתב להבחין בין סוגי המשקפיים, אם העדשה

הנרות והיא מתהלכת בעדוני הבודד והשמחה ומתפשטת ומתרחבת מתוך הנאת האורה, מפני שהיא חתיכת אור חצובה מאור השכל, ומן הטעם הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה, אף על פי שהוא אור גופני והנשמה אור רוחני וזו ופשוט. ועל כן המשילה שלמה המלך ע"ה לנר הוא שאמר (משלי כ"ד) נר ה' נשמת אדם עכ"ל. וכתב על זה 'הרי לך שהנשמה יש לה הנאה מן האור, ואל תתמה על זה כי גם מן הריח מצינו שהנשמה נהנית בעודה שוכנת בגוף וכמ"ש רז"ל איזה דבר שהנשמה נהנית בו זה הריח, והטעם מפני שהריח הוא רוחני ולכן מגיע ממנו הנאה לנפש שהיא רוחנית, וכ"ש האור שהוא יותר דק ורוחני מן הריח וכו' אך טוב להדליק נר תוך ז"ב חודש בבית הכנסת למנוחת הנפטר וכן בכל שנה ביום יארציית וכו'. וראה שם שהאריך הרבה בביאור הדבר. וראה עוד בשו"ת בצל החכמה (ח"ד סימן טט) שכתב שבדואי מנהגם של ישראל תורה שלמה היא, ובעלי תורת הח"ן קושרים כתרם ומפליגים בגודל קדושת נרות של מצוה ונר נשמה שמדליקין לעילוי נשמת המת בכלל, עד שאמרו

המשך בעמ' ב'

לחם חלבי שנאפה ללא היכר

לכבוד חג השבועות הכנתי בצק חלבי, ותכננתי לקלוע ממנו לחמניות בצורה שונה מהרגיל, כמבואר בשו"ע. אולם בשעת מעשה שכחתי מהן, קלעתי את הלחמניות כרגיל ואפיתן. אך באפשרותי לסמן את הלחמניות כעת, באמצעות תחזית קיסם עם פתקית 'חלבי' וכדומה?

ת. שגג ואפה לחם חלבי ללא היכר, הלחם אסור באכילה.⁶

הזית בכיסוי סירים בשבת כשיש על הפלטה סיר של בשר בחלב של גוי

בשבת הקרובה אנחנו עומדים להתארח אצל סבתא רבא שלנו. בביתה מתגוררת גם עובדת זרה גויה, שמבשלת לעצמה בסיר נפרד. בפעם הקודמת בה התארחנו אצלה העובדת הייתה הודית צלמה הורב והורה לנו להיזהר רק שהסיר שלה לא יגע בסירים אחרים, ולהקפיד שהקדרות יהיו יבשות מבחוץ. בינתיים התחלפה העובדת וכתת יש שם עובדת ממזרח אירופה. ביום שיש ראיתי שהיא בישלה לעצמה תבשיל בשרי בחמאה. כעת, לפני שבת, היא הניחה את

הסיר על הפלטה כדי שיהיה לה אוכל חם בשבת. האם די בהקפדה על הוראות הרב הקודמות כדי להימנע מבעיות בכשרות או שיש בדברים נוספים שיש להזהר?

ת. אם יש בסיר תבשיל בשר בחלב ממש, יש להיזהר ולא לכסות את הקדירה שעל הפלטה במגבת או שמיכה.⁷ אולם אם התבשיל הוא בשרי ורק בושל בכלי עם בליעות חלבי, אין צורך להחמיר בכך.⁸

שוקולד פרווה שהומס בסיר בשרי לעוגה חלבית

המסתי שוקולד פרווה בתוך סיר בשרי נקי, ולאחר מכן רציתי להשתמש בשוקולד לציפוי או מריחה על גבי עוגה חלבית, האם יש בכך חשש של בשר בחלב, או שמכיון שהשוקולד עצמו פרווה מותר למרוחו על עוגה חלבית?

ת. א. אם הסיר הוא 'בן יומו', הדיינו שהתבשל בו מאכל בשרי בתוך כ"ד שעות, אסור למרוח את השוקולד על העוגה החלבית,⁹ ולבני ספרד אפשר להקל.¹⁰ ב. אולם אם הסיר 'אינו בן יומו' שלא התבשל בו מאכל בשרי בתוך כ"ד שעות אפשר למרוח את השוקולד על העוגה.¹¹

לגדל דגי נוי ובעלי חיים טמאים

האם מותר לגדל בבית בעלי חיים טמאים, כגון דגי נוי טמאים, או ארנבות ותוכים וכדומה, או שיש בכך איסור?

ת. דגי נוי וכן בעלי חיים שלא נוהגים אצלם, אפשר לגדל בבית.¹²

ספק אם עישר כספים

בחסדי ה' יש לי הכנסות קבועות מדי חודש, ואני משתדל להפריש מהן מעשר כספים כראוי. אולם אירע שלעתיים, מתוך טרדות היום יום, שכחתי להפריש את המעשר. במקרים שבהם הייתי בטוח שלא הפרשתי ערכתי מיד חשבון והשלמתי את הסכום החסר. אלא שכעת התעורר אצלי ספק לגבי חלק מההכנסות שאיני זוכר אם כבר הפרשתי מהן מעשר או לא. האם עלי להפריש שוב מספק שמא עדיין לא עישרתי, או שמא אין חיוב להפריש כאשר הדבר מוטל בספק?

ת. כאשר יש ספק אם כבר הופרש מעשר כספים אין חובה להפריש שוב מספק, לפי שכתבו הפוסקים שמעשר כספים הוא מדרבנן או ממנהג, וא"כ ספקיהם דרבנן לקולא.¹³ ומכל

המבשר מיד כללי ופעם שניה מהכלי למאכל אסור, וכן כתב המהרש"ל לחמירי וכדבריו בקט הש"ך. אך שם חומרא זו היא רק אם גם נקט מקום נצלה בסיר בלי מים כמ"ב הוות דעת (בפת"ש שם ס"ב), כגון שצלה דגים בכלי שצלו בו בשר, אבל אם צלה דגים בקדרה שמקודם בישל בה בשר מותר, כיון שטעם הבשר נבלע בכלי ע"י בישול חביב מעיקרא כמו ג' נ"ט. ולמעשה במקום הצורך גם באופן זה יש להקל דעת הרבה ראשונים שאין לחלק בזה אלא אם נצאלו יש להתייר משום נ"ט בר נ"ט, וגם ברמ"א, וכן כתב הבית יוסף (שם) שדעת הרשב"א (הנה"א ב"ב פ"ו בקצ"פ, ה"א מ"ד ד"ה דגים שעלו) שאין לחלק בין שצלו לתבשילו, וכן נראה מדברי רמב"ה (סי' אלף קטו) שכתב המרדכי (חולין סי' תשי), וכן נראה ממש' בהגהות אשר"י (סי' טט) וכדבריהם פסק הב"י הלהלך.

11 אם אינו בן יומו מבישול הבשר או החלב [והסיר נקי לנתיב] מותר אפילו לכתחילה לערבן עם בשר או החלב (רמ"א שם), והמהרש"ל מחמיר להקל אלא כשכבר נתבשלו, אך כתב שמשאין בת יומא מותר לבשל אפילו לכתחילה על דעת לערב במין הנגדי, ל"כ בכף החיים (סי' פ"ג סק"ג) בשם שו"ת בית דוד (סי' פ"ג סק"ג) שצ"ע שיש שני היתרים נ"ט בר נ"ט ונותן טעם לפגם, וכן כתב בנבן איש חי (פרשת שלח סק"ג). אמנם החכמת אדם (כלל מד ס"ג) נקט הלהלך שאין לחלק אלא כשכבר נתבשלו, אך כתב שמשאין לו כלי אחר ואין לו לשאול כלים מאחרים, דינו כדריעה. ובמהרש"ם (ח"ד סי' צ"ג) כתב דטוב ליהדר לכתחילה, וגם הנה איש חי כתב דהמחמיר תבא עליו ברכה.

12 במסכת שבועות (פ"א מ"ג): שאין עושין סחורת בנבלות וטרפות שקצים ורמשים. כלומר, על פי הדבריהם אסורים באכליהן מן התורה, אף על פי שמותרין בהנאה, אסור לעשות בהן סחורה, לא למכרם ולא לקנותם, ואף על פי שאינו מתכוון לעשות בהם איסור, שהרי אלו אינו חפץ לאכלם, אף על פי כן אסור לסחור בהם. ולפיכך אסור לאיש מירשאל לסחור בחזירים או בדגים טמאים וכיוצא בזה, אף על פי שמקפיד שלא למכרם אלא לגוים, ויש אומרים שאיסור זה הוא מן התורה, וכן דעת הרבה ראשונים (התוספות והרא"ש הנמקד יוסף ואור ורוב עמוד). אולם אין איסור סחורה בדברים האסורים אלא בדברים העומדים לאכילה, כמו בשר נבלה וטרפיה וכדומה, אבל דבר שאינו עומד לאכילה, מותר לסחור בו, ולפיכך מותר לסחור בוססים וחמורים וכדומה, שהרי אין כלל איסור מיוחדים לאכילה אלא לצרכים אחרים, ופסק הרשב"א בתשובה (סימן טפ"ט) שמותר לסחור בעורות של בעלי חיים

והמחתה תחת קדירה שלהם בא ידי בישול בשר בחלב. ובסוף דבריו כתב הרמ"א שבדיעבד אין לחוש לכל זה, ואף לכתחילה אין בזה אלא חומרות בעלמא והמיקל לא הפסיד. וראה בש"ך (סי' ת"י) שכתב שאין העולם נוהרים בכך כלל. ובפליתי (סי' ת"י) ביאר הטעם לפי שאין זה דרך בישול שאסרה תורה כאשר מבשל רק את מה שכבר בלוע בכלי, וכן כתבו הפרי מגדים (שפ"ד סי' ת"י) והערוך השולחן (ס"לא). ובשו"ת חתם סופר (י"ד סי' צ"ג) כתב לפי שאין זה ודאי שבישול העכו"ם בכלי זה חלב מעולם, ואף אם בישל שמא אין זה בן יומו. ודבר בנידון דידן שזה רק בישול אחר בישול יש יותר להקל.

9 אופן זה הוא גדר נ"ט בר נ"ט היתירא, הדיינו כל מאכל פרווה שהתבשל בסיר בשרי או חלבי, שהמאכל אינו מקבל טעם ראשון מהבשר או החלב עצמו, אלא רק טעם שני שהוא הטעם הבלתי בעלמא, ומקורו בגמרא (חולין ק"א) דגים שעלו בקערה, רב אמר אסור לאכלן בכותח, ושמואל אמר מותר לאוכלן בכותח. רב אמר אסור נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר נותן טעם בר נותן טעם הוא, ודינו מבואר בשו"ע (י"ד סי' צ"ג ס"א). והנה לענין לכתחילה, אסור לבשל פרווה בקדירה בת יומא על מנת לערב אחר"כ במין הנגדי כמ"ש הש"ך (שם סק"ג), שגם השו"ע אסר לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ולכן לכתחילה אסור להמיס את השוקולד בסיר בשרי בן יומו על דעת למרוח על עוגה חלבית, וכ"כ המנחת כהן (ח"א פ"א, פ"ר ח"ד סק"א), הכרתי (סק"א) ועוד. וכתב בכף החיים (סק"א) שחזר בו ממש' שבבית הבית שמותר לכתחילה, מאידך בשו"ת בית יהודה (ח"ב סי' צ"ג) כתב בדעת השו"ע שמותר אין לכתחילה. וע"ע ביד יהודה (פ"ה סק"ט), וראה שו"ת יביע אומר (ח"ט י"ד סי' ד) שנטה לפסוק כן למעשה. ולענין דיעבד נחלקו כלהלן.

10 כאמור לדעת הש"ך ועוד פוסקים גם לדעת השו"ע אסור לכתחילה לבשל בסיר בן יומו על דעת לערבו במין הנגדי. אך נחלקו לאחר שכבר המיט את השוקולד, לדעת השו"ע מותר מעתה לכתחילה לערבו עם חלב, ולדעת הרמ"א (שם) אין היתיר אלא לענין דיעבד שכבר נתערב המאכל עם חלב מותר לאכלו, אבל לכתחילה אין לערבו עם חלב ולהתייר משום נ"ט בר נ"ט. יש לציין לגבי אופן זה שהומס שוקולד בסיר בלי מים, כי דעת חלק מהראשונים שלא נאמר היתיר שיש נ"ט בר נ"ט, אפילו לענין דיעבד, רק אם התבשלו בקדירה של בשר עם מים שבאופן זה יש נ"ט בר נ"ט, הדיינו פעם אחת מהבשר לקדירה, פעם שניה מהקדירה למים ופעם שלישית מהמים למאכל. אבל אם נצלו בכלי של בשר שאין כאן אלא ב' נ"ט, פעם אחת

הלחם נאסר באכילה באופן זה. ולפי זה במעשה שלפנינו שחשב לקלוע את הבצק בצורה שונה מהלחמניות אסורות, כיון שהוא כמו שגג ולא עשה סימן שמסקנת האחרונים לאסור וכנ"ל. 7 האחרונים נחלקו האם יש בישול אחי בישול בבשר בחלב: דעת הגרעק"א (י"ד סי' פ"א) והחתם סופר (שו"ת י"ד סי' פ"ב) והשוואל ומשיב (מהורה"א ד"ח סי' מא) והבית שערים (י"ד סי' קנ"ו) והאבני צדק (סי' פ"ד) שאין בזה איסור בישול בשר בחלב, כיון שהוא כבר מבושל. ורק באופן שבתחילה לא נתבשל התבשיל כל צרכו ועתה הוא חוזר ומבשלו או כאשר בישל הבשר והחלב כל אחד בפני עצמו וכעת מבשיל יחד יש בזה איסור בישול בשר בחלב ממזרייתא. אמנם דעת האליה זוטא (א"ח סי' תרע"ב) והשבות יעקב (ח"א סי' לח) והפרי מגדים (סי' פ"ד סק"ג וסי' ט"ו) צ"ע ס"ק י"א. ועיין עוד בפמ"ל א"ח סי' תרע"א סק"א ובי"ד סי' ק"ה סק"ב וצ"ב) והפליתי (סי' פ"ד ג' אך נראה בזה בג"ע) והיד אפרים (פר"ט פ"ו) ועוד הרבה פוסקים שיש בבשר בחלב איסור בבישול אחר בישול. ואף שבשבת אין בישול אחר בישול, זה הוא לפי שבשבת העיקר תלוי במלאכה, וכשכבר הוא מבושל ואינו צריך לבישול אין זו מלאכה, שאין כן בבשר בחלב שהתורה אסרה את עצם הבישול ואין חילוק בין מבושל או אינו מבושל. וראה בפרי מגדים (סי' פ"ד סק"א) שגם כאשר הבשר לא נצטנן מהבישול הראשון יש בו איסור בישול בשר בחלב, וכן כתב לדינא במנחת דאצק (ח"ד סי' נ"ג). ולכן באופן זה יש להיזהר מלסייע לעובדת זרה בחימום הסיר שהרי יש בזה משום בישול. והנה מדברי הרמ"א (י"ד סי' פ"א) נראה שכל מעשה המקרב את הבישול אסור משום איסור בישול בשר בחלב, ומה שכתב הרמ"א לענין המחמה תחת קדירות העכו"ם שזהו חומרא בעלמא, הוא לפי שיש שם כמה סיבות להתייר, וכדלהלן. ובאמרי בינה (בב"ב והערבות סי' ג') כתב שלענין בשר בחלב אין נקרא בישול אלא בישול ממש אך לא כאשר עושה מעשה המקרב את הבישול, וכגון לכסות את הקדירה וכדו'. אך לענין המגיס בקדרה דעתו נוטה שדינו כבישול ממש. אמנם ראה בפרי חדש (י"ד סי' פ"א) שנקט בפשיטות שפירוי אסור בשר בחלב. וכן בשו"ת יהודה יעלה (ח"א י"ד סי' קמ"ד) נקט שכל אופני הבישול האסורים בשבת אסורים גם בבשר בחלב וכפשוטו דברי הרמ"א, ולפי זה אין לכסות את הקדירה שיש בה בשר בחלב המונחת על הפלטה שהרי לענין שבת דינו כבישול, וכמבואר בשו"ע (א"ח סי' י"ג וסי' ס"ד). 8 הרמ"א (י"ד סי' פ"א) כתב: יש אומרים דאסור לחתות האש תחת קדירה של עובד כוכבים, לפי שהם מבשלים בהם פעמים חלב פעמים בשר,

מתכסה במפה באופן שיש
בו משום אוהל בשבת

'נותקע-חסיד' כך כונה בפי החסידים, כאשר הוא נוסע להסתופף בצל רבו בשבת, הוא אינו רואה שינה לעיניו על גבי מיטה כלל, אלא נשאר הוא ללמוד בבית המדרש כל הלילה, וכשהוא מתעייף הוא נשכב ע"ג הספסל. לפעמים כדי שלא יפריע לו אור החשמל, או כשקר לו מרוח המזגן הנושבת עליו, הוא מושך את המפה שעל השולחן על גבי משענת הספסל, וכך מכסה את עצמו. ויש לברר האם אין בכך משום איסור אוהל בשבת.

תשובה:

קיי"ל (שו"ע סי' שטו ומשנ"ב ס"ק א') שאסור מדרבנן לעשות בשבת אף אוהל ארעי, ושיעורו טפח על טפח המאהיל על גובה טפח. ואף כשאין מחיצות לאוהל, אלא קירוי עליון בלבד, אם נעשה להגן משמש או מטר או זבובים ותאורה וכדו' נחשב אוהל להגן ואסור. ולכאורה א"כ בנידון דידן אם יש טפח חלל בין ראשו למפה הדבר אסור.

ואפילו כשיש פחות מטפח בין ראשו למפה, יש לדון בדבר, שהרי המקור להא שאין אוהל פחות מטפח כתב המשנ"ב בס"ט שטו ס"ק לד מהרבינו חננאל שהוא נלמד מדיני אהל בטומאה, ושר מצאנו שאין ממעט מהחלל אלא דבר שנשאר שם בקביעות כגון עפר וכדו' אבל דברים שעתיד לפנותם אינם מבטלים שם אוהל כדאי' בגמ' סוכה דף ד.

ואכן במאירי (שבת דף מ"ח) הביא מחלוקת בזה לגבי הדין המובא בס"ט שטו סעי' יג שכובא-כלי גדול שיש בו משקים, שאינם מגיעים עד המכסה אלא חסרים טפח, אסור לשטוח בגד על פני כל הכלי לכסותו. והביא המאירי שיש מפרשים שאם דופני הכלי גבוהים טפח אפי' אם המשקים מגיעים עד שפתו העליונה אסור לפרוס עליו את הבגד משום שנחשב לחלל טפח דאין המשקים ממעטים מחללו, ומה שבשו"ע לא סבר כן, אפשר ליישב, משום שבאופן שהשו"ע סובר שהאיסור בכובא הוא רק משום ש'נראה' כאוהל, ולא אוהל ממש, שהרי זה כיסוי כלי, (ולכן מותר אם מקצתה מגולה, שאם היה זה איסור אוהל ממש לא היה את היתר של מקצתה מגולה, דלכאור' כל שמאהיל טפח על טפח אסור אפילו אם לא מאהיל על פני כל החלל, ודלא כהתהל"ד ס"ק ה' שמשמע מרבירו שזה אכן היתר בכל אוהל, וצ"ע א"כ למה לא נתנו עצה זו בפרסות סדן ע"ג מיטה שישאיר מקצתה מגולה), וא"כ כל שהכובא מליאה ואינה חסירה טפח אור, אין זה נראה כאוהל. אבל באוהל העשוי להגן ולצל לא יהיה היתר זה, ואפילו אם אין אור טפח, כל שלמעשה הקירוי על חלל טפח, אפילו אם הוא מלא בדברים יהיה אסור משום אוהל. (וצ"ע שבלשון הרשב"א ועוד ראשונים משמע שהוא היתר כללי בכל דיני אוהל, וצ"ע א).)

השבת שברי גזילה כשהבעלים חפצים דוקא בהם

הב"ח עצמו חילק דמירי שנשבר ממילא ושינוי דממילא לא קני ולכן יכולים לתבוע השברים, אך בקצות החשן (שנד, א) דחה דבריו ובירר דגם שינוי דממילא קונה לדידן, וכתב שם: "והוא פשוט דכולי תלמודא דשינוי קונה לדידן אפילו בשינוי דממילא".

הסמ"ע (סימן שסב, כג) כתב לתרץ שהרמב"ם איירי כאשר לגזול אין דמים אחרים לשלם ומגיע לשלם עם מטלטלין, דאז יכולים הבעלים לומר לו: "הואיל ובאת לשלם לי במטלטלין שלא כדיני שדיני במעות דוקא לפחות תן לי שברי כלי שלי שבהן ניחא לי טפי מבשאר מטלטלים!" ומבואר מדבריו שבאם יש לגזול מעות אין יכולים כלל הבעלים להכריח הגזול ליטול הכלי השבור! אמנם בביאור הגר"א דחה גם תירוץ זה וכתב שתירוץ של הסמ"ע כחומץ לשיניים כיון דקנה הידך יכול לכופו!?

וכן בט"ז כתב דאין זה מספיק דהא נמי דינא הוא שיתן לו מטלטלין כשאין לו מעות והם נחשבים במקום מעות וכמו שאין לבעלים ברירה איזה מעות יתן לו ה"נ במטלטלין".

ולפיכך חולק הט"ז ומבאר את טעם הרמב"ם במהלך אשר לפיו בכל גוונא ויכולו הבעלים להכריח הגזול לתת את השברים!

ותורף דבריו הם. דהנה תוס' דב"ק יא. מבארים טעם דאין הגזול יכול לשלם בשברים אף שלנוזיקין "סובין" דינם כמעות משום דבגזילה כתיב: "אשר גזל", וכידוע גם דין דשינוי קני מקורו ממילים אלו "אשר גזל" וא"כ איפוא, למדים ממילים אלו שתי דרשות נפרדות, והנה זהו פשוט שלענין שינוי קונה זוהי זכות שהוקנתה לגזול ואם רוצה יוכל לעכב הכלי ששינה והשביח לעצמו ואם ירצה יוכל להשיבו לנגזל, ואם כן אם לענין שברים גם נאמר דהזכות ביד גזול לעכבם לעצמו אזי נצטרך לומר שגם זכותו לשלם עם השברים [וכמו לענין כלי שהושבח] וזה הרי אינו נכון, דאינו יכול לשלם עם השברים! אלא ודאי דתרי דינים יש כאן לענין כלי שהושבח הברירה ביד הגזול ואילו לענין כלי שנשבר הברירה ביד הנגזל אם רוצה לא יטלנו ואם רוצה יטלנו! [ומה שפשוט להט"ז שבכלי שנשתנה הברירה ביד הגזול אם להביאו גם בזמן שהנגזל אינו רוצה ביאר בספר "פתחי חשן" (פרק ב' הערה ד) דאפשר דלמד כן מדנקטו חז"ל לשון "קנין" בשינוי והרי אין קנין בעל כרחו].

בחזון איש (ב"ק ריש סימן ד) כתב שמכך שהגזול צריך להחזיר את הגזילה ואינו יכול לשלם במטלטלין אלא דוקא במעות כדי שיהא נוח לו לקנות המחפץ שאבד ממנו או שישלם לו בחפץ כזה הגזול ממנו דזה עדיף ממטבע שהרי גם במטבע גם כן עתיד לקנות כזה חפץ הרי שחזינן ש"שקדה עליו תורה לפייסו" הלכך, אם חייב לבעלים כלי שלו אף בקלקולו וזהו עדיף לו מכסף, חייב הגנב לשלם לו דכשהבעלים חביבים עליו שברי כליו קרינן בהו אשר גזל וחייב לשלם שבריו.

וא"כ איפוא היוצא מדברינו:

- א. כאשר השינוי אינו כה חזק ולמרות שנשבר שמו עליו לכו"ע מחויב הגזול להחזיר השברים.
- ב. כאשר השינוי חזק ואין שמו עליו אך נעשה ממילא אף לדעת הב"ח מחויב להחזיר השברים.
- ג. כאשר השינוי חזק ואין שמו עליו ונעשה בידיים - אזי לדעת ב"ח אינו מחויב להחזיר השברים, ואילו לדעת הט"ז וכן כתב חזון איש - בכל גוני מוטל על הגזול להחזיר השברים.
- ד. כאשר אין מעות אחרים לגזול ובא לשלם במטלטלין - לכו"ע, אף לדעת הסמ"ע עליו להחזיר השברים כבקשת הנגזל.

כשצעד יוחאי את צעדיו הראשונים בעולם התשובה סיגל לעצמו כלל קבוע "הצמד להלכה!" בכל מקום שבו ניפגש ב"חומרות" נזכר בכלל שקבע לעצמו ונצמד לדבר ההלכה הפשוטה, זאת בכדי שלא יפול ממדרגתו מרוב דקדוקים וחומרות יתירות, היה זה כאשר נדרש להחזיר את כוס הזכוכית "שלקח" פעם מבית ידידו יורם ללא רשות ובמפתיע נתגלע ביניהם ויכוח זוטא, כאשר בעוד שיוורם התעקש לקבל דוקא את הכוס בחזרה למרות היותה שבורה ובלתי ניתנת לשימוש וזאת מפאת ערכה הרגשי בעיניו, יוחאי לעומתו חפץ בכל מאודו להשאיר את הכוס או ליתר דיוק "שברי הכוס" ברשותו מסיבה אותה לא גילה לאיש! "אשלם לך ככל שתחפץ!" הצהיר יוחאי אך יורם לא חפץ בשום אופן לשמוע על הרעיון, משנוכח יוחאי לראות שבדיבורים לא תצא התועלת ובהיותו נאמן ל"כלל" שלפיו התווה את דרכו פנה אל רב השכונה שנודע במומחיותו אף בדיני ממונות ושטח בפניו את שאלתו הפשוטה:

"האם אני חייב להחזיר דוקא את שברי הכוס או שאוכל להשיב אף מעות במקומה?"

מקור הדין וטעמו

בשו"ע [סימן ש"ד סעיף ה'] כתב: "גנב כלי ושברו... אין אומרים יתן לבעלים השברים וישלם עליהם אלא הוא יטול השברים ויתן לבעלים כלי שלם או דמיו", "ואם רצו הבעלים ליטול הכלי השבור וישלם להם הפחת - שומעין להם", והנה חלקו הראשון של הסעיף מקורו בגמרא ערוכה במס' ב"ק דף יא. שם איתא "אין שמין לא לגנב ולא לגזול" והיינו שבמקרה שנשברה הגניבה אין מתירים לגנב להחזיר השברים ולהוסיף דמים עד שווי הגניבה אלא צריך לשלם דמי כל הגניבה, אמנם, חלקו השני הודן הפשוט הנדירה יותר - במקרה שהבעלים רוצים דווקא את השברים ולא דמים אחרים ואילו הגנב רוצה לעכב אותם לעצמו, לזה לא מצינו מקור בגמרא ומקורו של השו"ע הוא מדברי הרמב"ם בהלכות גזילה (ב. טו) שם אף מבאר הרמב"ם את פסקו "שזו תקנה היא לבעלים ואם לא רצו הרשות בידן".

תמיהת הפוסקים על דין זה ותירוציהם

על דברי הרמב"ם הללו תמהו גדולי הפוסקים ובראשם המגיד משנה שם, דהלא קיימא לן בכל גניבה דשינוי קונה לגנב והיינו שאם נשתנית הגניבה אצל הגנב שוב אינו צריך לשלם את הגניבה עצמה אלא את דמיה, ואם כן אף כשנשבר הכלי ודאי דמחשב שינוי ולמה יוכלו הבעלים לתבוע מהגנב את השברים והלוא הם שלו לכל דבר?

ומצינו כמה דרכים לתרץ קושיא זו וליישב את דברי הרמב"ם בדברי האחרונים אשר מהם יפרדו לכמה חילוקי דינים, המגיד משנה עצמו כתב שם (ב. טו): "ואולי מיירי ששמו עליו" ופי' הסמ"ע (ש"ד, יא) "פירוש שלא נשבר מהכלי אלא מעט ועדיין שם הראשון נשאר על גבי הכלי" והיינו שמבאר דברי הרמב"ם דווקא באופן שלא היה שינוי אך אם אכן היה שינוי אין הבעלים יכולים לתבוע דוקא השברים ומבאר בהלכה לשה דמשום הכי נקטו הרמב"ם והשו"ע הנ"ל בדבריהם "כלי שבור" ולא "שברים" [כמו בחלקו הראשון של הסעיף] משום דדין זה אינו אלא בשינוי קטן שעדיין שמו עליו.

אמנם, הב"ח חולק על ישוב זה משום שאם אכן יש חילוק בין סוגי השבירות היה לו להשו"ע לפרט זאת ולא לסתום דבריו וכן בביאור הגר"א דחה לתירוץ זה משום שבב"ק צד. מוכח דהטעם דגנב אינו יכול לשלם השברים הוא מטעם שינוי ובכחש שאינו חוזר, ועל זה כתב הרמב"ם דאם רצו הבעלים ליטול הכלי השבור שומעין להם!

תגובה למאמר בגדרי החיוב של 'החזקת בו' בזמנינו

בעניין מה שכתב הרה"ג הרב יהודה מרקסון שליט"א, לכאורה זה גם תלוי כמה הפרש במחיר בין מוכר שומר תומ"צ מאנ"ש, לבין מקום אחר שנותן בזול יותר, נ"ל שזה לפי חומש (מלגאו או מלבר?).

ועוד, לכאורה יאמר הלוקח, המוצר זהה בשני המקומות ואין הבדל באיכות, ואני מקיים 'החזקת בו' בעצמי, שאני חוסך לעצמי מאות שקלים כאשר אני קונה אצל חילוני או ישמעאלי, ובכך אוכל להיכנס לחג בהרחבה, ולקנות לילדי שגם הם שומרי תומ"צ בגדים ומתנות לקיים ושימח.

ג. אני מסתפק במה שאני נוהג, מכל רשתות המזון בעירנו, וכן המכירות השכונתיות, אף מקום אחד אינו עושה משלוחים לבית הלקוח (כמו שהיה לפני 20 שנה בכל הרשתות), וכמו שאנו רואים בהרחבות עיר אנ"ש/ות וילדיהם בהמוניהם גוררים עגלות עמוסות (וכדי בזיון). חלק מרשתות המזון גם בבעלות חרדים, ואני נאלץ להזמין ברשת חילונית או מסורתית (רמי לוי), שמביאים לי את המשלוח עד הבית (וגם זול יותר, רק צריך לעשר דמאי), האם אני נוהג כשורה? או שנדרש ממני לצאת ולקנות ולהיגרר עם עגלה, ולהעלות את הסחורה כמה קומות? האם יהיה בזה איזה מילי דחיסודות לנהוג כך?

אשמח למענה
ברכת התורה ולומדיה
בכל הכבוד הראוי

תשובה:

מענה לשאלות על המאמר בגדרי חיוב החזקת בו בזמנינו:

על השאלה הראשונה: לכאורה זה גם תלוי כמה הפרש במחיר בין מוכר שומר תומ"צ מאנ"ש, לבין מקום אחר שנותן בזול יותר, נ"ל שזה לפי חומש (מלגאו או מלבר?).

ועוד, לכאורה יאמר הלוקח, המוצר זהה בשני המקומות ואין הבדל באיכות, ואני מקיים 'החזקת בו' בעצמי, שאני חוסך לעצמי מאות שקלים כאשר אני קונה אצל חילוני או ישמעאלי, ובכך אוכל להיכנס לחג בהרחבה, ולקנות לילדי שגם הם שומרי תומ"צ בגדים ומתנות לקיים ושימח.

תשובה: מטרת התשובה לא היתה למצוא מקרי היכי תמצית ו'פטרורים' שבהם אין חובה לקיים את המצוה, אלא לעורר את הלבבות - בפרט בימי ספירת העומר שבהם משתדלים לתקן ולדקדק בדברים שבין אדם לחבירו - ולהגביר את המודעות של ציבור יראי ה' למצוה חביבה ויקרה זו שהיא לכאורה חיוב מן התורה, והיא מוזנחת ומוטלת בקרן זוית ואינה ידועה לרבים, וכמה מדאיב לב

המשך בעמ' 1

תגובה על מאמר 'תוקף החלטות אסיפת דיירים'

מש"כ הרה"ג מנחם צבי זילברברג שליט"א בתחילת השאלה; ורוצים לחדש את פני הבניין בסידים וכיורים נאים:

לכאורה זה תלוי אם מנהג המקום לטפח את הבניין מעבר לתחזוקה בסיסית, כי ברוב הבניינים באזורים חרדיים מתיישנים, לא נהוג לטפח ואפי' לא לסייד את חדר המדרגות (אא"כ יש שכן תוקפני שכופה על כולם את רצונו), ובמיוחד שרבים גם את ביתם פנימה לא מטפחים מעבר לנצרך שהרי העוה"ז פרוזדור, ולא ברמה של הזנחה, אלא או מחוסר אמצעים או מהשקפה ר'ק מה שבאמת צריך'. ולדוגמא האם שכניו של מרן הגראי"ל שטיינמן זי"ע יכלו לכפות עליו לטפח את הבניין, כאשר גם את ביתו פנימה לא סייד במשך 70 שנה.

תשובה: יפה העיר הרב השואל וע"כ ארחיב ואפרט בדינים אלו:

א. הנה בשו"ע (ח"מ קס"א סעיף א) ז"ל המחבר: בני העיר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם אבל שאר הדברים כגון ציור וכיור אינו כופה עכ"ל.

מתוך דברי המחבר נראה שגם אם ישבו רוב הבניין ויקבעו לעשות ציור וכיור, יוכל היחיד לעכב ולא יוכלו לכפות עליו לשלם.

ב. אמנם בזמננו השתנה המנהג ודברים שלא היו מקובלים בעבר נהפכו למורגלים וקבועים יותר ויותר והרי זה נהפך לדברים שנהגו בני המדינה לעשותם.

ג. ממילא נחלק את התשובה לג' קטגוריות: 1. דברים שהם הכרחיים - כגון טיח מתקלף או קירות מלוכלכים שצריכים לצובעם, בכזה אופן גם היחיד יכול לכוף את הרבים, כיוון דנהגו בני המדינה לצבוע קירות ולתקן הטיח הנקלף.

2. שינוי הקיים ולא באופן דרמטי - כגון שצבעו עד היום את הקירות בצבע לבן, ואחד השכנים מציע לצבוע בצבע שהוא יותר יפה (לטעמו), בכזה אופן הרוצה לשנות יכנס אסיפת דיירים מסודרת ושם יכריעו הרוב אם להשאיר את הצבע הישן או לשנותו לחדש.

3. תוספת שאינה מקובלת - כגון להוסיף קרמיקות על קירות הבניין או תוספת של גינן וכדומה לזה, באופן זה גם היחיד יכול לעכב על הרבים ולא ניתן לכפותו כפי שנפסק מפורש בשו"ע "ששאר דברים כגון ציור וכיור אינו כופהו".

ד. והנה כיום צביעה בחדר מדרגות וכן הטיח הוא ממנהג שנהגו, ואפילו בבניינים ישנים מקובל היום לצבוע, ולכן ניתן לכפות את המסרב, וכבר כתב על זה בעל שבט הלוי (ח"ט סימן ש"א אות ג') ז"ל: וכתב הרמב"ם והשו"ע: וכן כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או דברים שנהגו בני המדינה, אבל לא סיד וציור. יראה לענ"ד דבזמן הזה דהשכנים גרים ביחד בבתיים (משותפים) פשיטא דטיח וסיד בכלל דברים הנצרכים. ונהגים בדחצר לא מקפידים ע"ז, משא"כ תוך הבית בחדר מדרגות וכיו"ב, וכן צרכי תאורה בחדר המדרגות ובכניסת הבית וכן כיו"ב מן הדברים שבני דורנו רגילים בהם בכל המדינות עכ"ל.

ה. ויש להוסיף עוד כפי שניכר מהשואל שבקי הוא ויודע לחלק בין סוגי הבניינים, שבפרויקט יוקרה נוכל להשוות דין הוספת גינן לדין צביעת קירות בבניינים הפשוטים, וכ"ז באופן שכל הבניינים שמסביבו אכן יש בהם גינן (בהתאם לאותו הפרויקט היוקרתי), או אז נוכל לכפות את היחיד להשתתף בהוצאות הגינן, ואין להתחשב בטענתו שאין להשקיע ממון על דברים שכאלו.

וכן הביא הפתחי חושן (בזיוקין פרק ט"ו הערה פ"א) עיי"ש, ומשמע מדבריו שניתן לכפות גם אם בבניין זה לא היה בעבר גינן וכ"ש אם היה שם בעבר גינן.

ו. ויש להוסיף עוד מה שפוסק הגר"נ נוסבויס שליט"א (קובץ הישר והטוב כרך י"ז עמוד מ"ח) שהמנהג כיום שהולכים אחרי הרוב גם בסיד וכיור, ומוכיח מהשאלה הידועה, שבסימן קס"א (הובא בתחילת התשובה) מביא המחבר שעל ציור וכיור לא כופים היחיד, והנה בסימן קס"ג מביא הרמ"א ז"ל: כל צרכי ציבור שאינן יכולין להשוות עצמן יש להושיב כל בע"ב הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל אחד יאמר דעתו לשם שמים וילכו אחר הרוב ואם המיעוט ימאנו הרוב יכולין לכוף אותן אפילו בדיני עכו"ם ולהוציא ממון על זה והם צריכין לתת חלקם והמסרב מלומר דעתו ע"פ החרם בטילה דעתו ואז"ל בתר רוב הנשארם האומרים דעתן (תשו' מוהר"ם ספר קנין סי' כ"ז והגמ"י פ"א דתפלה) עכ"ל. הנה מהרמ"א רואים שבכל דבר ואפי' בסיד וכיור (שהרי הוא לא חילק) הולכים בו אחרי הרוב, ומוסיף הגר"נ את דברי החתם סופר שאם התקבל מנהג שהולכים אחרי הרוב וודאי שהרוב קובע. ופוסק הגר"נ שכיוון שהיום הדרך והמנהג בבניינים להכריע כדעת הרוב, כך ראוי לנהוג לדינא ואפי' בסיד וכיור.

ז. וכן חשוב לדעת שרבים הבניינים ובפרט אלו שקונים מקבלנים שחותמים בחוזה שמקבלים לעניין החלטות עתידיות את התקנון המצוי לבתים משותפים (חוקי המדינה) ושם מופיע שהולכים אחרי רוב המתאספים ואין שם חילוק בין סיד וכיור לשאר דברים ולכן בבניין שכזה לא מתחיל השאלה וגם בשאר בניינים כבר ס"ל להרבה אחרונים שהתקנון נהפך למנהג המדינה ואכ"מ.

סיכום התשובה: היום מקובל מאוד לסייד ולצבוע את חדרי המדרגות ולכן גם בבניינים ישנים ניתן לכפות להשתתף בהוצאות אלו.

וכן אם רוצים להוסיף גינן או קרמיקות באופן שהוספה זו מקובלת בבניינים מאותה הקטגוריה (כגון ישן מול ישנים, או סטנדרט מול בניינים סטנדרט) הדין שניתן לכפות את היחיד.

ולגבי כל שינוי של סיד קיים כגון לצבוע בצבע אחר, יאספו את הדיירים ויעשו הכרעת הרוב. וכן בבניין שחתמו על קבלת התקנון המצוי בכל דיון ואסיפה ילכו אחרי הרוב (אפי' בהוספת דברים שאינם מקובלים).

ובכל דבר שיש מנהג יעשו כהמנהג והוא אשר כתב הנשר הגדול ז"ל: בני העיר כופין זה את זה וכו' או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם.

ברכה
צבי מנחם זילברברג

ולראות אנשים מתוכנו שמפרנסים ומעשירים גויים או רשעים ומחללי שבתות שברובם הגדול הם רודפינו ומבקשי רעיתנו (וגם כספינו), כדי לחסוך כמה שקלים, במקום לסייע לאחינו בשרינו יראי ה' שמתפרנסים בקושי ובדוחק, ולקיים בזה כמה מצוות דאורייתא: 'והחזקת בו', חסד, וצדקה (במקרים רבים) בדרך כבוד. אין ספק שיש מקרים שבהם פטור האדם ממצווה זו, אך כאמור לא זוהי מטרתנו לחפש את המקרים הללו.

וכעת לגוף השאלה: מה שהעיר השואל שתלוי גם כמה ההפרש, זה כבר נכתב במפורש בגוף התשובה, עיי"ש, ואוסיף כי לאו דווקא חומש אלא גם כשההפרש הוא 10%, נראה מדברי הפוסקים שבאופן זה אין חיוב מצד והחזקת בו לקנות אצל מוכר מאנ"ש. ועדיין יש לדון מדין צדקה - באופן שמצבו הכלכלי של המוכר הוא גרוע כ"כ שאפשר וצריך להחיותו מן הצדקה, אך זה כבר לא מצד 'והחזקת בו' אלא מגדרי צדקה ועל כן ראוי ונכון לשאול מורה הוראה בכל מקרה ספק.

ולגבי ההערה שיקיים מצות והחזקת בו בעצמו - א. לא מצינו שעני פטור מלתת צדקה. ב. כמובן שאם מדובר בלוקח שמצבו הכלכלי ירוד לעומת המוכר, א"א לחייבו מצד והחזקת בו, ופשוט. תשובתנו עוסקת באדם רגיל שיש לו ב"ה כדי מחסורו בהרחבה, ובמוכר שאינו אמיד, ומתפרנס בדוחק מחנותו או עסקו. ועדיין יש את המצוה של 'או קנה מיד עמיתך', שאינה רק מצד והחזקת בו, ולכן כשההפרש אינו גדול ויש לקונה אפשרות לעמוד בזה בלי קושי משמעותי, בוודאי יש ענין ומצוה להעדיף לקנות אצל יהודי שומר תורה ומצוות. וכאמור, כשיש ספק יש לעשות שאלת חכם. וזה ברור שאם הקונה דחוק והמוכר מתפרנס ברווח [כשזו ברור ומוכח ולא כשזו השערת הקונה מליבו בלבד, כמצוי בימינו] מראה מקום אני לך, למה שכתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"א סי' תתה) שבדאי אין סיבה להקדים את המוכר על חשבון הקונה, וחייד קודמין. וראה גם באהבת חסד (למרו החפץ חיים, פ"ו). כל הנידון הוא רק כלשניהם יש כדי מחייתם או כשללוקח יש יותר. ומאחר ובספרי הפוסקים לא נבחרר השיעור המדוייק בזה, ראוי, כאמור, בכל מקרי ספק - לשאול מורה הוראה.

ולגבי השאלה השנייה: אני מסתפק במה שאני נוהג, מכל רשתות המזון בעירנו, וכן המכירות השכונתיות, אף מקום אחד אינו עושה משלוחים לבית הלקוח (כמו שהיה לפני 20 שנה בכל הרשתות), וכמו שאנו רואים ברחובות עיר אנ"ש/ות וילדיהם בהמוניהם גוררים עגלות עמוסות (וכדי ביוני). חלק מרשתות המזון גם בבעלות חרדים, ואני נאלץ להזמין ברשת חילונית או מסורתית (רמי לוי), שמביאים לי את המשלוח עד הבית (וגם זול יותר, רק צריך לעשר דמאי), האם אני נוהג כשורה? או שנדרש ממני לצאת ולקנות ולהיגרר עם עגלה, ולהעלות את הסחורה כמה קומות? האם יהיה בזה איזה מילי דחסידותא לנהוג כך?

תשובה: בוודאי אין חיוב לסחוב בעצמו כדי לקיים 'קנה מיד עמיתך', ויכול לקנות במקום שיש משלוחים. אם כי יש להעיר שלא בטוח כלל שיש בזה בזיון ואדרבה על כך גאוותנו ותפארתנו שאנו מפרנסים אחרים משלנו, וגדולה המלאכה שמכבדת את בעליה כידוע מחז"ל (נדרים מט:), ואם תנאים אמוראים לא חששו לכבודם למה אנו צריכים להיות יותר מכובדים מהם (ראה פסחים ק"ג). אבל נוסף שתי הסתייגויות: א. ע"פ רוב, במכירות השכונתיות או הארציות אין את המצוה של 'והחזקת בו', והמארגנים מתכוונים בהחלט להרויח ו/או גם לסייע למשפחות משלנו, כך שלא על מקרים שכאלו דיברנו. ב. מי שנושא בתפקיד תורני כלשהו, והוא מוצא את עצמו זקן ואינו לפי כבודו, ללא ספק פטור מקיום המצוה שאמרנו (כשאין במשפחתו מי שמסוגל לעשות זאת בנקל עבורו).

בנוסף, במקרה של רשתות, אכן אין מצוה של והחזקת בו לקנות ברשת חרדית, שכידוע אין אף אחד מבעלי הרשתות שהוא במצב שצריך תמיכה כלכלית, ומצד 'או קנה מיד עמיתך', מסתבר שאם השואל הוא אדם שאינו קונה במקום שלא נותן שירות משלוחים, ואינו מעוניין להיגרר עם עגלה ולעלות כמה קומות, אם אין לו עסק חרדי שמבצע משלוחים יכול לקנות בעסק לא חרדי. אך נציין כי רבים מאד, אם לא רוב הציבור, אינם מקפידים לקנות דווקא במקום שיש לו שירות משלוחים, ואין להם בעיה לגרור עגלה ולהעלות סחורה כמה קומות, ואליהם נסובים דבריני.

ועל השאלה אם יש בזה מילי דחסידותא לנהוג כך, לך נא ראה ספר אהבת חסד כמה הרחיב מרן החפץ חיים זצ"ל בגודל מצוות החסד בזמננו, ולכן כל עוד שהמוכר אינו בעל פרנסה, ודאי שמן הראוי לתמוך בו ולסייעו בדרך כבוד, שלא יצטרך לפשוט רגל ולהתפרנס מן הצדקה, ברוב בוש וכלימה, ומצוה גדולה יש בזה. ועולם - חסד יבנה. אך כל זה במי שיכול, ופשוט שאינו חיוב ולכן מי שזה נבצר מאפשרותו מכל סיבה שהיא, אין לו את החיוב הזה.

ביקרא דאורייתא

ומאיך, אם נשווה את נידון דידן לההיא דכובא הנ"ל, א"כ לפי רעק"א שהביא מס' גן המלך שהאיסור הוא רק באופן שיש בחבית יין שמועיל לו האויר טפה, אבל במים שאין מועיל להם כלום האויר טפה, שרי לכסות, כי לא צריך לאוהל כלל, א"כ בנד"ד ג"כ לכאוי אין לו עניין שיהי דווקא טפה.

וזה ברור שאם רק מכסה ומליט את פניו במפה לא הוי אוהל כלל, דאין כאן שם וצורת אוהל, ואנו דנים האם כשניחא ליה שיהיה ריוח בין פניו למפה, האם נחשב אוהל רק אם יש טפה, או אפילו פחות מכך, כל שיש טפה בין הספסל למפה נחשב אוהל, ואין ראשו ממעט משיעור הטפה.

אמנם יש לדון בנידון דידן מעוד כיוון, שהרי קיי"ל שאם התחיל לפרוס את האוהל מער"ש ברוחב טפה מותר להמשיך בשבת לפרוס את שאר האוהל משום שהוי רק מוסיף על אוהל ארעי, וא"כ יש לדון שהרי בנידון דידן השולחן והמפה הפרוסה עליו הוי כאוהל טפה מער"ש, וזה שמושך את המפה על גביו להגן מאור החשמל הוי רק תוספת על אוהל ארעי, ומותר.

אבל את זה יש לדחות ולומר שהרי השולחן והמפה שהוי מער"ש לא נעשו להגן, דהשולחן עשוי להשתמש מעליו ולא נעשה לשם אוהל להגן על משהו מתחתיו, וא"כ יש לדון אם טפה כזה נחשב להתחלה של אוהל שאפשר להמשיך לפרוס מחמתה.

ועוד שהרי החת"ס מאריך בתשובה שכמו שמצאו שכריכת העיגול אינה נחשבת להתחלת פריסת אוהל אף שקוטר העיגול הוא טפה, משום שלא ניכר שנעשה להאחיל, וכמו"כ בקירות מתקפלים (באופן שהם מחיצה המתרת שאסורים בפריסתם כאוהל) כותב שאפילו שהקיר הראשון שנשאר קבוע רחב יותר מטפה, לא נחשב שיש כאן תחילת מחיצה של טפה, כי צריך שיהיה ניכר שמתחילים את הטפה לשם אוהל. א"כ גם בשולחן לא ניכר שנעשה לשם האהלה.

עוד יש לדון להתיר, לפי דברי הט"ז בסעי' ז' שלדעתו פריסת מפה ע"ג שולחן כשהמפה משתלשלת מכל ארבעת הצדדים יש בזה משום אוהל, ובכ"ז הוא מתיר מפני שגוף המפה נפרסת ע"ג השולחן ואין בזה משום אוהל, ושוב שאר המפה המשתלשלת היא המשך של הפריסה המותרת, וכן בכובע שיש בשוליו רוחב טפה הוא מתיר מפני שזה המשך של הבגד הפרוס על ראשו בהיתר ואף שהשוליים עשויים להגן ולהצל מהשמש בכ"ז מותר כיון שזה המשך לבגד אחר שנפרס בהיתר, (אמנם עיין בשו"ע הרב סי' ש"א קונטרס אחרון סי"ק יב שמקשה על הט"ז ולשיטתו יחמיר בנד"ד), אבל על זה יש להשיב כמו שכותב הט"ז שם בס"ק ח' שאם נמשך ממעל ראשו שלא כדרך המתעטפים לא אומרים שהחלק הנמשך נגרר אחר החלק המותר.

העולה לדינא:

לכאורה יש להחמיר בזה אף כשאין טפה חלל בין ראשו למפה.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com